

АДАПТАЦІЯ КУРСАНТІВ ПЕРШИХ КУРСІВ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

ADAPTATION OF FIRST-YEAR CADETS TO THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS: PSYCHOLOGICAL ASPECT

У статті проведено глибокий аналіз особливостей навчального процесу у вищих військових навчальних закладах, зокрема в контексті вимог високої адаптації першокурсників-курсантів. Виділено, що ця проблема набуває важливого значення в сучасних умовах, оскільки вона об'єднує як аспекти професійної підготовки, так і психологічні виклики, що виникають у курсантів у процесі навчання. У контексті зростаючих вимог до військових фахівців і потреби у висококваліфікованих кадрах у сучасних воєнних конфліктах проблема адаптації стає надзвичайно актуальною.

У роботі зазначено, що вивчення психологічного аспекту адаптації курсантів є важливим напрямом дослідження, оскільки від їхньої психологічної готовності до навчання залежить ефективність процесу виховання майбутніх військових лідерів.

Стаття акцентує увагу на факторах, що впливають на психологічну готовність курсантів, таких як соціальне середовище, стресові ситуації, психологічний клімат в учбовому закладі тощо. Зазначено, що ефективна адаптація курсантів потребує індивідуалізованого підходу та підтримки з боку навчального персоналу й адміністрації.

Дослідження, здійснене в рамках статті, розкриває важливі моменти, які впливають на успішність адаптації курсантів. Зокрема, висвітлюється значення психологічної стійкості, мотивації та психологічної підготовки для подолання труднощів, що виникають у процесі навчання.

Стаття надає рекомендації щодо можливих шляхів покращення процесу адаптації, включно з розвитком програм психологічної підтримки, вдосконаленням методів навчання та виховання, а також створенням сприятливого психологічного середовища для курсантів. Такий підхід може сприяти підвищенню ефективності навчально-виховного процесу у вищих військових навчальних закладах і забезпечити підготовку кваліфікованих та психологічно стійких військових фахівців.

Стаття робить акцент на важливості подальших досліджень у цьому напрямі та висвітлює можливі шляхи покращення процесу адаптації курсантів, що є ключовим елементом успішної підготовки майбутніх військових кадрів.

Ключові слова: адаптація, курсанти, вищі військові навчальні заклади, навчальний процес, психологічний аспект.

The article provides an in-depth analysis of the peculiarities of the educational process in higher military educational institutions, in particular in the context of the requirements for high adaptation of freshmen cadets. It is emphasized that this problem is becoming important in modern conditions, since it combines both aspects of professional training and psychological challenges that students face in the learning process. In the context of increasing demands on military professionals and the need for highly qualified personnel in modern military conflicts, the problem of adaptation is becoming extremely relevant.

The paper notes that the study of the psychological aspect of cadets' adaptation is an important area of research, since the effectiveness of the process of training future military leaders depends on their psychological readiness for learning.

The article focuses on the factors that influence the psychological readiness of cadets, such as the social environment, stressful situations, psychological climate in the educational institution, etc. It is noted that effective adaptation of cadets requires an individualized approach and support from the teaching staff and administration.

The study conducted within the framework of the article reveals important points that affect the success of cadets' adaptation. In particular, it highlights the importance of psychological resilience, motivation and psychological training to overcome difficulties arising in the learning process.

The article provides recommendations on possible ways to improve the adaptation process, including the development of psychological support programs, improvement of teaching and learning methods, and creation of a favorable psychological environment for cadets. Such an approach can help to improve the efficiency of the educational process in higher military educational institutions and ensure the training of qualified and psychologically stable military professionals.

The article emphasizes the importance of further research in this area and highlights possible ways to improve the process of cadets' adaptation, which is a key element of successful training of future military personnel.

Key words: adaptation, cadets, higher military educational institutions, educational process, psychological aspect.

УДК 159.9
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.57.15>

Гачак-Величко Л.А.

к.юрид.н., доцент,
доцент кафедри поведінкових наук та військового лідерства
Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Кузик І.Б.

старший викладач кафедри поведінкових наук та військового лідерства
Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Дідух Є.В.

курсантка 4 курсу
Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Вищі військові навчальні заклади є унікальними освітніми установами, спрямованими на підготовку майбутніх військових кадрів. У контексті цих закладів освіта передбачає не лише здобуття академічних знань, але й впровадження військової специфіки та цінностей. Курсанти

переживають інтенсивний педагогічний процес, спрямований на формування в них як професійної компетентності, так і високого рівня військової дисципліни й лідерських якостей.

У військовому навчальному закладі кожна складова освітнього процесу має свій унікаль-

ний відтінок. Курсанти не лише засвоюють загальні дисципліни, але й проходять спеціалізовану військову підготовку, що передбачає військову теорію, тактичні вправи, фізичну підготовку й інші аспекти, які визначають готовність до служби в армії.

Однією з ключових ролей вищих військових навчальних закладів є підготовка лідерів. Курсанти, проходячи освітній процес, розвивають в собі не лише технічні та тактичні навички, але й лідерські якості, потрібні для ефективного управління військовими одиницями [5].

Також важливим аспектом є також формування військового етикету та вивчення курсантами норм і правил, що регулюють поведінку у військовому середовищі. Цей етикет стає основою для встановлення військової дисципліни та патріотичного ставлення до викликів, які стоять перед військовими фахівцями [2, с. 27].

Адаптація курсантів перших курсів до навчального процесу є невід'ємною складовою їхньої професійної підготовки та визначальною для ефективного виконання військових обов'язків. У контексті військової служби, де безпека й успішність місій залежать від злагоджених дій військового колективу, здатність курсантів адаптуватися до особливостей військового життя виявляється критичною.

Ефективна адаптація не лише формує основи професійного майстерності, але й відіграє ключову роль у розвитку лідерських якостей. Високий рівень адаптації дає змогу курсантам швидше впроваджувати набуті знання в практику, виходячи за межі класних і військових навчальних закладів. Це важливо не лише для особистого професійного зростання, але й для забезпечення ефективності та дисциплінованості всього військового колективу [6, с. 119].

Однак, урахувавши труднощі та психологічний стрес, який супроводжує першокурсників курс у військових навчальних закладах, розгляд аспектів адаптації набуває важливості. Процес адаптації визначає основу для стабільності та гармонії в умовах військового середовища, що стає суттєвим елементом стратегії сучасної військової діяльності. Неспроможність курсанта швидко впоратися з вимогами військового навчання та встановити позитивні відносини з однокурсниками та викладачами може вплинути на його майбутні успіхи як у військовій службі, так і в освітньому процесі [9].

Невдачі в адаптації можуть призвести до відчуження від навчального середовища, що, зі свого боку, впливає на бажання отримувати знання та розвиватися професійно. Високий рівень адаптації не лише визначає успішне здобуття вищої освіти, але й формує основу для ефективної військової служби, врахову-

ючи комплексні вимоги та виклики, які стоять перед сучасними військовими фахівцями.

Одними з основних труднощів є стрес і психологічний тиск, які супроводжують процес переходу із цивільного життя до умов військової дисципліни. Новий розклад, вимоги та великий обсяг військового навчання можуть призвести до виснажливого психологічного стану.

Крім того, фізичне та психічне навантаження від військової підготовки, тренувань та інтенсивного навчання створює додатковий тиск на курсантів перших курсів. Це може впливати на їхню фізичну витривалість і загальний стан здоров'я. Процес психічного розвитку курсантів під час їх професійної адаптації складається із взаємопов'язаних етапів, особливість яких полягає не лише в послідовному освоєнні навчального матеріалу, а й у динаміці їхнього занурення в нове середовище та в асиміляції системних вимог.

З моменту вступу на навчання у військовий заклад курсанти зіткнуться з вимогами, які раніше були їм майже не властиві, адже ці вимоги стосуються впливу низки чинників, обумовлених особливостями військового навчання.

На початковому етапі процесу адаптації основні труднощі, з якими стикаються курсанти, визначаються переважно фізіологічним аспектом. Адаптація є первинною та пов'язаною з необхідністю перебудови організму під впливом режиму життя, високих фізичних і психофізіологічних навантажень, змін у режимі дня, харчуванні, а також несення вартової служби [1].

Протягом усього навчання важливою стає професійна та соціально-психологічна адаптація. Професійна адаптація передбачає оволодіння навичками навчальної діяльності, що на цьому етапі виступає визначальною та впливає на ключові зміни в особистості курсанта. Це обумовлено специфікою навчання військових, що передбачає вивчення спеціальних дисциплін і виконання службових обов'язків одночасно.

Невизначеність і розлад у звичках також є важливою складовою адаптації. Зміни в щоденній рутині, відокремленість від звичного соціального оточення та навчання в новому колективі можуть призводити до відчуття невпевненості та розладу у звичках.

Успішна адаптація курсантів також залежить від їхньої здатності освоювати військові норми та правила. Відсутність досвіду у військовій сфері може ускладнювати засвоєння військового кодексу й етики.

Усі ці труднощі вимагають уваги та підтримки від військових навчальних закладів для того, щоб створити сприятливі умови для ефективної адаптації курсантів та їхнього подальшого професійного розвитку.

Розглянемо детальніше психологічні аспекти адаптації, які найбільше впливають на курсантів, зокрема стрес, невизначеність і відсутність досвіду військової діяльності.

Стрес: велика частина стресу, що виникає в курсантів, пов'язана з військовим стилем життя та його особливостями. Суворий графік, фізичні вправи та необхідність виконання строгих вимог можуть викликати емоційне напруження. Переїзд до нового місця та відокремлення від звичного соціального оточення також можуть викликати стресові реакції.

Невизначеність: невизначеність завдань і очікувань може призводити до невпевненості та тривоги у курсантів. Брак чіткості в цілях і планах навчання може створювати психологічну нестабільність і впливати на самооцінку.

Відсутність досвіду військової діяльності: курсанти, які не мають попереднього досвіду у військовій сфері, можуть відчувати страх перед невідомим. Необхідність вироблення нового військового ідентитету може викликати психологічний напружений процес самоідентифікації.

Крім психологічних аспектів, існує різноманіття факторів, що впливають на психологічний стан у період адаптації. Наприклад, військова дисципліна, надмірна формалізація характеристик суворими вимогами та правилами, створюють атмосферу строгості, яка може викликати стрес і тривогу серед курсантів, особливо серед тих, хто не звик до подібного рівня дисципліни [4, с. 2].

Паралельно із цим фізичне та психічне навантаження стають значущими чинниками, які формують психологічний стан молодших курсантів. Інтенсивна фізична підготовка та тренування можуть призводити до виснаження й викликати стресові реакції, важко справляючись з якими, курсанти можуть втрачати психічний баланс.

Крім того, соціальне оточення військового навчального закладу грає важливу роль у психологічному стані курсантів. Взаємодія з великою кількістю людей, різні рівні підготовки та конкуренція можуть впливати на формування комунікативних навичок і взаємин в колективі.

Неузгодженість у педагогічній взаємодії між викладачем і курсантом також є однією з головних причин низьких темпів адаптації першокурсників у вищих військових навчальних закладах. Труднощі цього процесу можна визначити як суму зусиль викладача, курсанта та командира для організації методів навчання.

Адаптація курсантів перших курсів у військових навчальних закладах може бути розглянута через призму трьох основних форм: формальної адаптації, яка передбачає пізнавально-інформаційне пристосування до нового оточення й навчальної структури; суспільної адаптації, що визначається процесом внутріш-

ньої інтеграції груп курсантів і їхньої інтеграції із загальним оточенням, зокрема в умовах воєнного стану; а також дидактичної адаптації, що обумовлює підготовку курсантів до нових методів і форм навчальної роботи [10].

Важливим елементом успішної адаптації є активна позиція, яка повинна виявлятися як у викладача, так і в курсанта. Спільна діяльність викладача, що створює умови для вибору шляхів досягнення освітніх цілей курсантом, а також самостійне знаходження і вибір способів досягнення мети стають потрібною умовою для успішної адаптації у вищих військових навчальних закладах.

Розуміння цих психологічних аспектів і факторів дає змогу розробляти ефективні програми психологічної підтримки та навчання, спрямовані на полегшення адаптації курсантів. Важливо враховувати ці фактори під час створення умов для психологічного благополуччя й успішної адаптації у військовому навчальному середовищі.

Роль психологічної підтримки та консультування у військових навчальних закладах є невід'ємною складовою процесу адаптації та розвитку курсантів. Специфіка військової служби вимагає від студентів не лише фізичної підготовки, але й психологічної стійкості, готовності до стресових ситуацій та швидкого вирішення конфліктів [7].

Стресостійкість та адаптація є дуже важливими, оскільки курсанти зіткнуться з високим рівнем відповідальності та фізичним навантаженням. Психологи допомагають їм знаходити ефективні стратегії подолання стресу, розвинути стійкість та адаптаційні навички.

Крім того, психологічна служба виявляє та лікує психічні проблеми, які можуть виникнути внаслідок викликів військової служби. Надання психотерапевтичної підтримки та проведення групових сесій сприяють зниженню ризику виникнення тривожності, депресії чи посттравматичного стресового розладу.

Психологи також відіграють роль у профілактиці психічних проблем, пропонуючи тренінги з підвищення психічної стійкості й ефективного управління стресом. Їхня діяльність спрямована на формування позитивного самовизначення, підвищення рівня лідерських якостей і полегшення взаємодії у військовому колективі.

Отже, психологічна підтримка у військових навчальних закладах відіграє ключову роль у забезпеченні психічного здоров'я та успішного навчання курсантів, створюючи фундамент для їхнього високопрофесійного розвитку у військовій сфері.

Щоб полегшити адаптацію курсантів до вищих військових навчальних закладів, важливо активно розвивати психологічні програми та тренінги. Організація спеціалізованих

тренінгів, спрямованих на розвиток стресостійкості, емоційного контролю й ефективних стратегій спілкування, може значно полегшити процес адаптації. Додатково надання доступу курсантам до індивідуальних консультацій психологів є важливим кроком у вирішенні особистих питань, які можуть виникнути під час навчання.

Стратегія педагогічної підтримки розглядається як прояв психолого-педагогічного супроводу з безперервністю, комплексністю та опосередкованістю. У контексті освітньої діяльності педагогічна підтримка спрямована на створення позитивного сприйняття власних досягнень, впровадження оптимізму, діалогічного спілкування та створення ситуацій успіху для самореалізації, самопрезентації та самоствердження.

Потребу в педагогічній підтримці обумовлена екстремальним характером військово-навчальної діяльності курсантів у вищих військових навчальних закладах і труднощами, що виникають у цьому середовищі. Вона сприяє ініціативній педагогічній діяльності та формуванню освітнього середовища, враховуючи тісну педагогічну взаємодію між учасниками освітнього процесу [3].

Організація професійно-педагогічної підтримки у вищих військових навчальних закладах базується на принципах розгляду кожного курсанта як унікальної особистості з потенціалом для постійного розвитку й самореалізації. Головна мета полягає у створенні позитивної атмосфери через спільні переживання та позитивне оцінювання.

Систематична оцінка психологічного стану курсантів дуже важлива для виявлення їхніх потреб у психологічній підтримці. Застосування анкет та інших інструментів дасть змогу ефективно визначити рівень стресу й ефективність заходів з адаптації. Завдяки цьому навчальні заклади зможуть налаштувати індивідуальний підхід до курсантів та вчасно реагувати на їхні потреби.

Створення системи менторства, де досвідчені студенти або викладачі надають підтримку новачкам, може допомогти знизити відчуття ізоляції та невпевненості. Організація інтеграційних програм, спрямованих на створення позитивного соціального середовища та зміцнення командної співпраці, також є важливим елементом полегшення адаптаційного процесу [8].

Ці практичні кроки спрямовані на створення глибшого розуміння та підтримки психологічної адаптації курсантів, забезпечуючи їм відповідні інструменти для успішного переходу до вищих військових навчальних закладів.

Дослідження та наукові підходи до адаптації курсантів у вищих військових навчальних закладах зосереджуються на різноманіт-

них аспектах психічного й емоційного стану. Однією з ключових тем вивчення є вплив факторів адаптації на становлення військових професіоналів. Роботи, О. Г. Марченко розкривають різні складові успішної адаптації студентів у військовому середовищі, включно з вивченням освітнього середовища вищих військових навчальних закладів і впливом психологічних аспектів на цей процес.

Ще однією актуальною темою є процес адаптації курсантів перших курсів у военний час, який розглядається в дослідженні С. В. Шевченка, М. Г. Горліченка, К. В. Буренкової. Вони акцентують увагу на важливості адаптації в екстремальних умовах та її впливі на готовність курсантів до навчання та служби.

Психологічний аспект адаптації вивчається також у роботах А. В. Харитонові, С. В. Белай., які досліджують особливості адаптації курсантів із різним життєвим досвідом у вищих військових навчальних закладах. Ці дослідження розкривають індивідуальні реакції студентів на навчання та вимоги військового навчання.

Науковці, як-от І. В. Розіна та Л. Романишина, спрямовують свої дослідження на вивчення психологічних особливостей супроводу процесу адаптації курсантів у вищих військових навчальних закладах, розглядаючи його в контексті навчально-бойових умов.

Зазначені роботи й дослідження сприяють розширенню розуміння процесу адаптації курсантів перших курсів у вищих військових навчальних закладах, розкриваючи важливі аспекти та сприяючи вдосконаленню стратегій підготовки військових фахівців. Ці дослідження надають важливий внесок у розуміння психологічних аспектів адаптації і можуть слугувати основою для розробки стратегій і програм, спрямованих на поліпшення психологічного добробуту військових студентів.

Підсумовуючи, слід підкреслити, що адаптація курсантів перших курсів є складним і багатоплановим процесом, який враховує як академічні, так і психологічні аспекти. Важливою є не лише передача фахових знань, але й формування військової ідентичності, дисципліни та лідерських якостей. Курсанти стикаються з великим психологічним стресом, фізичним і психічним навантаженням, що визначає складність їхньої адаптації.

До психологічних аспектів адаптації належать стрес від військового стилю життя, невизначеність у цілях і планах навчання, а також страх перед невідомим і формуванням нового військового ідентитету. Ефективна адаптація стає ключовим фактором для успішного навчання та готовності до служби.

Для полегшення адаптації рекомендується впровадження психологічних програм і тренінгів, які сприяють розвитку стресостійкості й емоційного контролю. Систематична оцінка

психологічного стану курсантів і надання індивідуальної підтримки є важливими елементами у вирішенні психологічних викликів.

Менторство й інтеграційні програми також можуть виявитися ефективними для створення позитивного соціального середовища та зміцнення командної співпраці. Узгоджена педагогічна взаємодія та система підтримки сприяють стабільності й гармонії в умовах військового середовища.

Загалом успішна адаптація вимагає комплексного підходу, враховуючи психологічні аспекти та забезпечуючи потрібні ресурси для психологічної підтримки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Варенюк С. А. Процес адаптації курсантів перших курсів до навчального процесу в профільних закладах освіти. [Електронний ресурс] https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/24_05_2018/pdf/43.pdf (дата звернення: 11.01.2024).
2. Волошина Н. М., Дзюба М. Т., Жарков Я. М., Мехед П. М. Військовий етикет і дипломатичний протокол : навчальний посібник // За заг. Редакцією Ольхового І. О., канд. геогр. н., доцента – Київ : ВІ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2011 – 236 с.
3. Марченко О. Г. Реалізація технології формування освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах. [Електронний ресурс] <https://core.ac.uk/download/pdf/145611323.pdf> (дата звернення: 11.01.2024).
4. Марченко О. Г. Фактори адаптації курсантів до освітнього середовища вищого військового навчального закладу / Харківський університет повітряних сил імені Івана Кожедуба / УДК 378.147:358.4. Вип. 46., 2016. 8 с.
5. Міністерство оборони України «Що таке професійна військова освіта?» [Електронний ресурс] <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskova-osvita-na-tauka/shho-take-profesijna-vijskova-osvita.html> (дата звернення: 11.01.2024).
6. Пенькова Н., Шевченко В. Проблеми соціально-психологічної адаптації курсантів Національної гвардії України до навчання / Збірник наукових праць: психологія. Вип. 24. С. 112–120.
7. Розіна І. В. Психологічні особливості супроводу процесу адаптації курсантів вищих військових навчальних закладів до виконання завдань у навчально-бойових умовах. [Електронний ресурс] <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/9299/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D1%96%D0%BD%D0%B0%20%D0%86.%D0%92.%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 11.01.2024).
8. Романишина Л., Богдан К. Наставництво як процес формування військових лідерів – майбутніх офіцерів запасу. [Електронний ресурс] https://www.repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/11242/1/Romanyshyna_Kryshchuk.pdf (дата звернення: 11.01.2024).
9. Харитоновна А. В., Бєлай С. В. Особливості психологічної адаптації курсантів з різним життєвим досвідом у вищих військових навчальних закладах. [Електронний ресурс] <http://chiz.nangu.edu.ua/article/view/172512/172266> (дата звернення: 11.01.2024).
10. Шевченко С. В., Горліченко М. Г., Буренкова К. В. Адаптація курсантів до навчання в умовах воєнного часу. *Педагогічні науки: теорія та практика*, (4), 141–149 с.